

СТАНОВИЩЕ

за дисертация на тема *Език, когнитивни структури и структури на съзнанието*, за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки” по шифър 2.1 Филология, научна специалност 05. 04. 11. *Общо и сравнително езикознание*.

Автор на становището: проф. д-р Мария Костадинова Георгиева, ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски”

Автор на дисертацията: проф. д-р Максим Иванов Стаменов, БАН

Авторът на дисертационния труд „Език, когнитивни структури и структури на съзнанието” си поставя като основна цел да представи обобщен модел на сложните взаимоотношения и взаимовръзки между езика, мисловната дейност и съзнанието, изхождайки от хипотезата, че макар и с разнородни и в известен смисъл несъотнесими структурни характеристики, те функционират в условия на синхрон и координация. Темата е широкообхватна и много сложна поради абстрактността на изследваните обекти и, доколкото ми е известно, не е изследвана от други автори в пълнотата и многоаспектността, които се предлагат в настоящата дисертация. В този смисъл трудът на проф. д-р Стаменов представлява реален принос в българското, а при евентуално издаване на чужд език, и европейското общо езикознание. Както личи от приложената документация, проф. М. Стаменов се занимава от дълго време с научната проблематика застъпена в настоящия труд. Той има над 30 публикации, четири сборника съставени, редактирани и издадени във водещи международни издателство по въпроси свързани с темата на дисертацията и над триста цитирания от български и международни изследователи. Това обяснява дълбочината и широтата на настоящото изследване и подсилва валидността на изложените тези, убедителността и надеждността на предложения аналитичен модел.

Достоинствата на разглеждания труд са твърде много, за да могат да бъдат описани подробно в краткия обем на едно становище, затова ще се опитам да се спра само на онези от тях, които по мое мнение са особено значими. На първо място бих искала да обърна внимание на подхода на автора към изграждането на теоретичната основа на изследването, една много предизвикателна задача, като се има предвид огромния обем литература по въпроса, разнопосочните и често напълно противоположни подходи и теории. Като спасителен ход в наличното многообразие авторът избира да анализира само пет теоретични модела, съответно моделите на Н. Чомски, Р. Ланакър, У. Чейф, Р. Джакендоф и Д. Бикъртън, като представителни за основните направления в дебата за отношенията между език, когнитивна дейност и съзнание в езикознанието. Нещо повече, макар разглежданите теории да изглеждат до голяма степен несъотнесими и в известно противоборство по отношение на подхода към моделирането на менталната репрезентация на езиковата структура, Стаменов съзнателно пренебрегва съществуващите различия между тях и фокусира внимание само върху наличните в тях пълноценни идеи, които би могъл да инкорпорира в един всеобхватен автентичен модел, отчитащ спецификата на структурите на езика и мисловната дейност, както и феномените на съзнанието, към които те отправят. Същият аналитичен подход авторът прилага и при прегледа на метафорите на съзнанието. Той внимателно анализира смисъла и ориентацията на внушителен брой метафори, групирани в три

групи – фолк метафори, специализирани (професионални) и авторски метафори - преди да стигне до недвусмисления извод, че съзнанието не е метафорично само по себе си и нито една от разглежданите метафори не е в състояние да изчерпи неговия репрезентативен потенциал. В същото време, тъй като съзнанието не подлежи на визуализация посредством определен модел, единствената възможност да си го представим по диференциран начин е чрез съпоставка на функционалната стойност на всяка от съществуващите метафори и евентуално установяване на пунктовете на комплементарност помежду им.

Предложеният обобщен модел на структурата и взаимоотношенията между изследваните обекти на психиката и ума впечатлява със своята всеобхватност, детайлност и прецизност на описание. Стремекът към изчерпателност изпъква още при анализа на езиковото моделиране на информацията от перцептивно-моторната система, където Стаменов разглежда подробно всички перцептивни модалности с обилна илюстрация от езиков материал. Нещо повече, за да открие културно специфичните моменти в отношенията между възприятие и когнитивна дейност, той привежда примери от различни езици – български, английски, руски - и така хвърля нова светлина върху един от най-проблематичните въпроси в полето на когнитивните науки за отношението между възприятие и мисловна дейност. Авторът прави опит също така да внесе свое оригинално обяснение на биолингвистичната детерминираност на езиковата способност чрез иновативната хипотеза за системата на огледалните неврони (СОН). С присъщата си последователност той излага своята теза внимателно, отчитайки както плюсовете, така и евентуалните заблуждения, до които може да доведе една такава постановка и с това дава пример как могат да се предлагат и отстояват собствени идеи по дискуссионни въпроси.

Централно място при изграждането на своя обобщен модел Стаменов отнежда за изясняване на структурите на „езика на мисленето“, на съзнанието и на естествения език, който се явява като посредник между тях. В този модел той търси съпоставим формат, в който езикът, механизмите на съзнанието и когнитивните процеси функционират в динамична взаимовръзка, като синтактични/семантични езикови форми се „превеждат“ на „езика“ на пространствената когнитивна дейност, за да станат достъпни за и „вложени“ в съзнанието ментални съдържания, т.е. като негови обекти. В тази връзка важният въпрос, на които се търси отговор, е какво може да послужи като обединяваща основа или „единица за превод“, и още, дали има формат или структура на мисленето, респективно на езика, които могат да бъдат реализирани извън периметъра на съзнанието. Въз основа на анализ на обилен езиков материал (над 480 глагола за вътрешни психически преживявания и поведение) Стаменов извежда като обща основа, или лингва франка, конструктивното когнитивно събитие. То подлежи на конструиране в рамките на поне един от процесорите за а) интеграция на информация на пространствената познавателна дейност, б) на синтаксиса на естествения език или в) на абстрактния език на мисленето (Автореферат:55), а така също и на аналитичната представимост като съдържание/ обект на съзнанието. Когнитивното събитие, според автора, се конструира онлайн и няма директен корелат на езиковото равнище. Ядрото на всяко когнитивно събитие се формира от глагол чрез неговата лексикална структура и граматична субкатегориална рамка/ конструкция. Идеята да се определи когнитивното събитие за единица посредник при обмяната на информация между

централните процесори на ума предлага редица удобства. Така Стаменов успява да хвърли мост между имиджовите схеми на мисловната дейност на когнитивно равнище и процесорите на равнището на интерфейса семантика/синтаксис в естествения език, с което прави важна крачка към преодоляване на разнобоя между привидно несъвместимите когнитивни и генеративни модели съществуващи днес. За да обхване по-пълно динамиката на взаимодействие между продуктите на мислене и съзнание, той го представя като двустепенно, но изрично подчертава, че бинарността на синтетичните и аналитични процедури на синтаксиса е резултат от взаимната оптимизация при функционирането на езика, мисленето и съзнанието, т.е. на функционална основа на най-високо равнище от гл. т. на кодиране на когнитивна информация в психиката, а не редуktivно изтълкувани на биолингвистична основа. Накрая, включването на когнитивното събитие като общ знаменател на трите различни обекта предлага и това предимство, че при анализа на основните компоненти на езиковата способност на равнище синтаксис/семантика може свободно да се превключи на по-прецизния аналитичен инструментариум, който предлагат генеративната граматика и граматиката на конструкции без това да предизвика някакво противоречие. Смятам, че предложената и убедително доказана теза за когнитивното събитие като възможна обща единица за „превод“ в рамките на работната памет представлява съществен принос в езикознанието и бележи важна отправна точка за бъдещи търсения на допирни точки между съществуващите теории понастоящем.

Иновативен е и подходът на автора при анализиране на отношението между синтаксис и семантика на естествения език при неговото функциониране в психиката. За единица при този анализ той приема не глагола, а конструкцията с изричната уговорка, че отношението между тях не е еднозначно, а се определя от индивидуалното значение на глагола, неговите категориални семантико-семантични характеристики, и типа събитие, което той именува. Съответно, за да се обхванат всички тези сложни взаимоотношения се предлага двуфазов модел на пораждаване на всяко добре оформено изречение по време на речева дейност. Тук обаче възниква въпросът къде в този модел могат да бъдат позиционирани готовите фрази/формули, за които има сведения, че представляват съществена част от езиковата компетентност на всеки индивид, и които не винаги се подлагат на аналитична обработка (Рей 2002).

Накрая искам да изразя задоволството си от ясения стил, разбираемия език и добрата организация на разработката, която се чете леко и приятно въпреки сложността на разглежданите проблеми.

Заключение

Всичко гореизложено ми дава основание да гласувам с пълна убеденост „за“ присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки“ по шифър 2.1 Филология, научна специалност 05. 04. 11. *Общо и сравнително езикознание* на проф. д-р Максим Иванов Стаменов.

Член на научното жури:

Проф. д-р Мария Георгиева

София, 26. 03. 2016